

**BỔ SUNG LOÀI VIỆT QUẤT YÊN TỬ
– VACCINIUM CRASPEDOTUM SLEUMER (HỌ ĐỔ QUYÊN – ERICACEAE)
CHO HỆ THỰC VẬT VIỆT NAM**

Hoàng Văn Sâm¹, Phan Thanh Lâm², Nguyễn Thị Thoa³

¹Trường Đại học Lâm nghiệp

²Trường Cao đẳng Nông Lâm Đông Bắc

³Trường Đại học Nông Lâm Thái Nguyên

TÓM TẮT

Vaccinium craspedotum Sleumer được ghi nhận có phân bố tự nhiên ở Vân Nam và Quảng Tây Trung Quốc. Loài này lần đầu tiên được phát hiện tại rừng quốc gia Yên Tử, tỉnh Quảng Ninh vào tháng 9 năm 2014. Mẫu vật được lưu giữ tại phòng tiêu bản Thực vật, Trường Đại học Lâm nghiệp (VNUF). Trên cơ sở mô tả đặc điểm hình thái và so sánh với tiêu bản chuẩn quốc tế đã được giám định tại Viện thực vật, viện Hàn lâm khoa học Trung Quốc (PE) và phòng tiêu bản thực vật, trường Đại học Harvard, Hoa Kỳ (HUH) isotype số hiệu H.T. Tsai 62216. Sau khi giám định và tra cứu tài liệu về họ Đổ Quyên - Ericaceae, chi Ổng ảnh - *Vaccinium* loài này được xác định là loài bổ sung cho hệ thực vật Việt Nam và được đặt tên là Việt quất yên tử. Việc ghi nhận nâng số loài trong chi *Vaccinium* lên 26 loài. Việt quất yên tử - *Vaccinium craspedotum* Sleumer có các đặc điểm nổi bật sau: Cảnh tròn, nhỏ và thường thô ráp; chồi có vẩy nhỏ. Lá đơn, mọc cách, cuống lá dài 1mm, có phủ lông ngắn, thưa, mịn; phiến lá hình trứng, dày, kích thước lá bé; Cuống hoa ngắn, phủ lớp lông dày; đài hình ống, tràng màu trắng.

Từ khoá: Họ Đổ Quyên, loài bổ sung, rừng quốc gia Yên Tử, thực vật Việt Nam, *Vaccinium craspedotum* Sleumer, Việt quất yên tử.

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Chi Ổng ảnh hay còn gọi là Việt quất, Sơn trà, Quan hóa (*Vaccinium* L.) là chi lớn trong họ Đổ Quyên - Ericaceae với khoảng 450 (Mabberley 1987, Nguyễn Thanh Hương 2012) và có phân bố rộng trên thế giới. Chi *Vaccinium* được Carl Linnaeus mô tả lần đầu và xuất bản ngày 1 tháng 5 năm 1753 trên cuốn sách Species Plantarum do chính ông là tác giả. Tại Việt Nam theo Phạm Hoàng Hộ (1999) chi *Vaccinium* L. có 24 loài; theo Nguyễn Tiến Bân - chủ biên (2003) chi này được xác định có 20 loài và mới nhất theo Nguyễn Thị Thanh Hương (2012) có 25 loài.

Việt quất yên tử *Vaccinium craspedotum* Sleumer, được nhà thực vật Hermann Otto Sleumer mô tả và công bố trên số 71 tập 4 tạp chí Botanische Jahrbucher fur Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie. Leipzig, Đức ngày 28 tháng 02 năm 1941. Công bố này dựa trên tiêu bản chuẩn H.T. Tsai 62216 được thu tại tỉnh Vân Nam, Trung Quốc

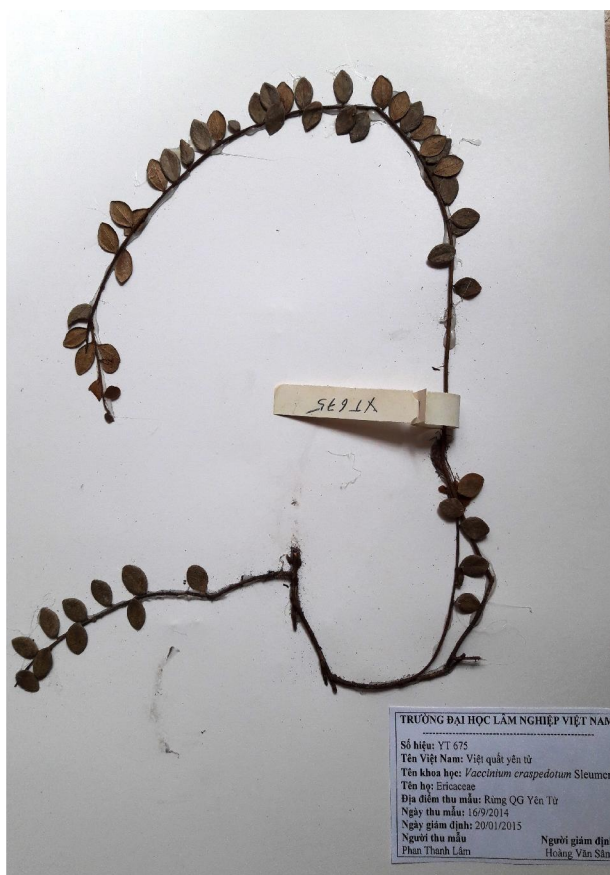
và hiện đang được lưu trữ tại Viện Thực vật, Viện Hàn lâm Khoa học Trung Quốc (PE) và phòng tiêu bản thực vật đại học Harvard, Hoa Kỳ (HUH). Trong chương trình nghiên cứu đa dạng hệ thực vật rừng quốc gia Yên Tử, năm 2014 chúng tôi đã thu được mẫu tiêu bản của loài này. Sau khi nghiên cứu, so sánh mẫu vật, giám định tên loài, đồng thời tra cứu tài liệu đã nghiên cứu về họ Đổ Quyên (Ericaceae), chi Ổng ảnh (*Vaccinium* L.) trên thế giới và Việt Nam, chúng tôi xác định đây là loài *Vaccinium craspedotum* Sleumer và được đặt tên là Việt quất yên tử. Đây cũng là lần đầu tiên loài này được ghi nhận và công bố tại Việt Nam.

II. VẬT LIỆU, PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

2.1. Vật liệu

Mẫu vật nghiên cứu thu được năm 2014 gần khu vực An Kỳ Sinh, rừng quốc gia Yên Tử, tỉnh Quảng Ninh. Tiêu bản được lưu trữ tại Phòng tiêu bản Thực vật, Trường Đại học Lâm nghiệp (VNF) với số hiệu tiêu bản YT 675 (hình 01).

HÌNH ẢNH VIỆT QUẤT YÊN TỬ

Hình 01. Tiêu bản Việt quất yên tử tại Trường Đại học Lâm nghiệp

Hình 02. Mẫu tiêu bản chuẩn tại Đại học Harvard, Hoa Kỳ (nguồn Đại học Harvard)

2.2. Phương pháp

Thu thập và xử lý tiêu bản thực vật theo phương pháp của Nguyễn Nghĩa Thìn năm 1997.

Áp dụng phương pháp nghiên cứu so sánh hình thái kết hợp với tra cứu tài liệu để mô tả đặc điểm của loài.

So sánh với tiêu bản chuẩn quốc tế tại Viện Thực vật, Viện Hàn lâm Khoa học Trung Quốc (PE) và phòng tiêu bản thực vật đại học Harvard, Hoa Kỳ (HUH) (hình 02), kết hợp với phân tích và tham khảo chuyên gia để giám định loài.

Tra cứu tài liệu về họ Đỗ Quyên (Ericaceae), chi Ổng ảnh (*Vaccinium* L.), tham khảo ý kiến chuyên gia để khẳng định loài này chưa từng được phát hiện và ghi nhận tại Việt

Nam, đồng thời thống nhất về tên và vị trí phân loại trong chi *Vaccinium* L.

III. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU, THẢO LUẬN

Tên thực vật:

Chi Ổng ảnh - *Vaccinium* L. Sp. Pl. 1: 349. 1753, S.P. Vander Kloet *Blumea* 50. 477-497. 2005; Yue Ju Shu, Fang Rhui –cheng, Peter F. Stevens. *Fl. China*. 14. 242-517. 2005; Phạm Hoàng Hộ, *Cây cỏ Việt Nam*.1. 617-622. 1999.

Type species: *Vaccinium acuminatissimum* Miq.

Việt quất yên tử - *Vaccinium craspedotum* Sleumer *Bot. Jahrb. Syst.* 71(4): 439. 1941. Yue Ju Shu, Fang Rhui –cheng, Peter F. Stevens. *Fl. China*. 14. 242-517. 2005 — Type: H.T. Tsai 62216 (PE, HUH – Isotype), Yunnan, China.

Đặc điểm hình thái:

Việt quất yên tử là cây bụi nhỏ, thường xanh, cao tới 1,2 m. Cành tròn, không nhẵn, nhỏ và thường thô ráp; chồi có vẩy nhỏ. Lá đơn, mọc cách, không có lá kèm, cuống lá dài 1mm, có phủ lông ngắn, thưa, mịn; phiến lá hình trứng, 1,2 - 1,9 × 0,8 - 1,3 cm, dày, nhẵn, đôi khi có lông thưa; hệ gân lông chim, gồm 3 - 4 đôi gân thứ cấp, gân không nổi rõ ở cả hai mặt lá; đuôi lá tù hoặc gần tròn, đầu lá hơi nhọn, mép lá nhẵn. Hoa tự chùm hoặc đơn lẻ, 1 - 3 hoa trên cụm hoa; lá bắc dài 3 mm. Cuống hoa ngắn 4 - 6 mm, phủ lớp lông dày; đài hình ống, dài 4 - 5 mm; tràng màu trắng, dài 4mm, nhẵn hoặc có lông thưa mịn; chỉ nhị dài 2 - 3 mm, phủ lông, bao phần gần tròn, đường kính 2 mm. Quả mập, hình cầu, đường kính 5 - 6 mm, phủ lớp lông mịn thưa, quả chín màu nâu đậm.

Đặc điểm sinh thái:

Việt quất yên tử là cây bụi nhỏ thường mọc trên núi đá, núi đá lẩn đất. Tại Trung Quốc loài này được ghi nhận tại Vân Nam, Quảng Tây ở đai cao 1200 - 1800m. Tại rừng quốc gia Yên Tử, tỉnh Quảng Ninh loài này được ghi nhận tại khu vực gần An Kỳ Sinh với đai cao 950m so với mực nước biển. Mùa ra hoa tháng 4 đến tháng 6, mùa quả chín tháng 8 đến tháng 11.

Phân bố

Việt quất yên tử hiện mới được ghi nhận có phân bố tự nhiên ở Vân Nam và Quảng Tây, Trung Quốc. Loài này lần đầu tiên được ghi nhận tại rừng quốc gia Yên Tử, tỉnh Quảng Ninh.

IV. KẾT LUẬN

Việt quất yên tử - *Vaccinium craspedotum* Sleumer, họ Đỗ Quyên (Ericaceae) mới được ghi nhận có phân bố tại tỉnh Vân Nam và Quảng Tây Trung Quốc. Loài này lần đầu tiên được ghi nhận phân bố tự nhiên tại rừng quốc gia Yên Tử, tỉnh Quảng Ninh. Với việc bổ xung loài Việt quất yên tử -

Vaccinium craspedotum Sleumer nâng số loài trong chi *Vaccinium* tại Việt Nam lên 26 loài.

LỜI CẢM ƠN

Tác giả xin chân thành cảm ơn lãnh đạo Trường Đại học Lâm nghiệp, Trường cao đẳng Nông lâm Đông bắc đã tạo điều kiện cho nhóm nghiên cứu. Xin trân trọng cảm ơn Ban quản lý rừng quốc gia Yên Tử và cá nhân ông Bùi Thanh Sơn đã tạo điều kiện thuận lợi hỗ trợ đoàn trong quá trình điều tra thực địa. Cảm ơn thầy Nguyễn Văn Huy - Hội khoa học kỹ thuật Lâm nghiệp Việt Nam, TS. Tong Yi Hua - Vườn thực vật Hoa Nam, viện Hàn Lâm khoa học Trung Quốc đã góp ý và hỗ trợ các thông tin, tài liệu về họ Đỗ Quyên (Ericaceae) và chi *Vaccinium*.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Tiến Bản (Chủ biên), 2003. Danh lục các loài thực vật Việt Nam. Tập II. Nhà xuất bản Nông nghiệp, Hà Nội.
2. Phạm Hoàng Hộ, 1999. Cây cỏ Việt Nam. Tập 1. Nhà Xuất bản Trẻ, TP. Hồ Chí Minh.
3. Nguyễn Thị Thanh Hương, 2012. Nghiên cứu phân loại họ Đỗ Quyên (Ericaceae Juss.) ở Việt Nam. Luận án tiến sĩ Sinh học.
4. Sleumer, H. 1941a. Neue Ericaceen aus Malesien. Bot. Jahrb. Syst. 71: 138-168.
5. Sleumer, H. 1941b. Vaccinioideen studien. Bot. Jahrb. Syst. 71: 375-510.
6. Sleumer, H. 1961. Florae Malesianae Precursores XXVIII, The genus *Vaccinium* in Malaysia. Blumea 11: 9-107.
7. Sleumer, H. 1963. Florae Malesianae Precursores XXXV, Supplementary notes towards the knowledge of the Ericaceae in Malaysia. Blumea 12: 89-171.
8. Sleumer, H. 1967. *Vaccinium*. In: C.G.G.J. van Steenis (ed.), Flora Malesiana, ser. I, vol. 6: 746-878. Groningen: Wolters-Noordhoff.
9. Smith, J.J. 1914. *Vaccinium uniflorum* (Ericaceae). Icon. Bogor. 4: 67, t. 320.
10. Nguyễn Nghĩa Thìn, 1997. Cẩm nang nghiên cứu đa dạng sinh vật, Nhà xuất bản Nông nghiệp, Hà Nội.
11. Wu C. Y., P. R. Raven (Edit.), 2005: Flora of China, Science Press, Beijing, 14: 260-455.

**VACCINIUM CRASPEDOTUM SLEUMER (ERICACEAE)
A NEW RECORD FOR FLORA OF VIETNAM**

Hoang Van Sam¹, Phan Thanh Lam², Nguyen Thi Thoa³

¹*Vietnam National University of Forestry*

²*Northeast College of Agriculture and Forestry*

³*Thainguyen University of Agriculture and Forestry*

SUMMARY

Vaccinium craspedotum Sleumer up to now only known from Yunnan and Quangxi provinces, China. The species is the first time recorded for flora of Vietnam. The species was collected in Yen Tu national forest, Quang Ninh province in September 2014. The specimens were deposited in the herbarium of the Vietnam National University of Forestry (VNF). Its morphological features are described and compared with authenticated specimens of *Vaccinium craspedotum* Sleumer isotype with collection number 62216 in Botany institute, Chinese Academy of Science (PE) and Herbarium of Harvard (HUH) and description of *Vaccinium* from all over the world, this species is confirmed as a new record for flora of Vietnam. This new record for flora of Vietnam brings the total of *Vaccinium* in Vietnam up to 26 species.

Keywords: Ericaceae, flora of Vietnam, new record, *Vaccinium craspedotum* Sleumer, Yen Tu National Forest.

Người phản biện : TS. Đỗ Thị Xuyên

Ngày nhận bài : 05/11/2016

Ngày phản biện : 25/11/2016

Ngày quyết định đăng : 28/11/2016